

ABDUVALI QUTBIDDIN SHE’RIYATIDA QO’LLANILGAN O’XSHATISHLARNING MA’NO QIRRALARI XUSUSIDA

Abduxalilova Hilola Farrux qizi

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

Filolofiya fakulteti 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada shoir Abduvali Qutbiddin she’riyatida qo’llanilgan o’xshatishlar, o’ziga xos xususiyatlari tahlilga olingan.

Kalit so’zlar: yozuvchi uslubi, alohida xususiyatlari, she’riy san’atlar, o’xshatishlar, badiiy tasviriy vositalar.

Iqtidorli, noziktab va yuksak didli ijodkor. Uning to’plamlariga kirgan she’rlarida bir tomondan yangicha ifoda va ohanglar namoyon bo’lsa, ikkinchi tomondan milliy ruh asosiga qurilganligi bilan ajralib turadi. Shoir she’rlarida dunyo o’tkinchi, hamma vaqt hamma narsa o’tadi – ketadi.

Ammo poklik, muhabbat, yaxshilik, mehr kabi buyuk tuyg’ular qoladi degan xulosa balqib turadi. Uning nazm olamidagi alohida xususiyati so’zni chin bozinger kabi o’ynatishidadir va shu o’rind Abduvali Qutbiddinning ilk to’plami “Nayson” (1988) ga so’zboshi yozgan ustoz shoir Rauf Parfi: “Abduvali she’riyati dunyoni obrazli idrok etishning ajoyib namunasi. U borliqni yalong’och tasavvurqila olmaydi. Qalbida har bir lahzani, voqea va hodisani his qilib, kamalakdek jilo beradi” [5. B. 4], – deydi.

Men shoir emasman, men bir firibgar

Men folbin emasman, men Abduvali... [1.6]

Bu kuchli hayajon bilan aytilgan fikrlar. Har kim ham bunga jur’at qilavermaydi. Bu yerda firibgarman degani she’rbozman degan ta’rifning juda kuchli sinonimi. Ushbu so’z “O’zbek tilining izohli lug’ati”da quyidagicha ifodalangan: Firibgar-firib beruvchi, hiylagar, aldoqchi. [4.348] Shoir esa, firibgarman deganda nayrangbozlikni nazarda tutmaydi, balki badiiy stilistik tovlanishlar ustasini nazarda tutadi. Shundan kelib chiqqanda, kuzatishlar shuni ko’rsatadiki, uning she’riy nutq oqimi mantiqqa bo’ysunmaydi. Misralar, bandlar, so’z qurilmalari o’z mantiqi bilan yashaydi.

Yana bir she’rida:

Seni men ko’zimga solib tursaydim,

Faqat yosh oqqanda aksing ko’rsaydim,

Yurakka xat yozib senga bersaydim,

To’l-g’o-na, to’l-g’o-na jon berar edik. [2.6]

Ushbu she’rga nazar solsak Abduvali Qutbiddinning sof metaforik o’xshatishlari yaqqol ko’zga tashlanadi. Oshiqning yorini borliqdan qizg’onib, hatto, ko’z qorachig’ida asrashi va faqatgina o’z ko’zyoshida aksini ko’rishi kabi rang-barang metaforalar guvohi bo’lamiz. Bundan ko’rinib turibdiki shoirning bir baytning o’zida uch o’rinda metaforik o’xshatishlarning qo’llanilishi haqiqiy so’z ustasi ekanligi yaqqol misol bo’la oladi. Professor Qozoqboy Yo’ldosh shoirning lirik qahramoni haqida: “Abduvali Qutbiddinning lirikqahramoni – 80-yillar farzandini turg’unlik yillari tarbiyalab, hayotga yo’l ko’rsatgan edi. 80-yillar avlodioldida mashaqqatli vazifa – juda ko’p yolg’on aralash-gan kechagi va bugungi hayotdan insoniy haqiqatni zarra- zarralab terib Buyuk Haqiqat-ning yaxlit vujudini yaratish zarur edi ” deb yozadi. “She’rlar” to’plami so’zboshisida. Ohorli tashbehlarga boy she’rlarining ko’pchiligidashoirning o’zi lirikqahramon obrazida gavdalanadi. “Zarbof to’n kiygan darg’a mendirman”, “Tonglari boshingdan sepaman quvonch”, “Ko’zimdan o’pib qo’y, Osima”, “Taxayyul tunida seni esladim”, “Ne deyin sahroda dardkashimsarob” kabi she’rlari fikrimiz dalili bo’la oladi.

Hech kim sevgan emas meni senchalik,
Qaqnus tumshug’ida yongan alanga.
Azizam, azizam, g’amgin azizam,
Saodat olmoqqa yeturmi tangam.

Naqadar mo’jizakor, jozibador misralar! Ularni o’qib, uqib hayrat daryosiga sho’n-g’ib ketasiz.” Qaqnus tumshug’ida yongan alanga”, “Saodat olmoqqa yeturmi tangam” bu chin baxtga talpingan, hajr o’tida yongan qalb nolasi emasmi!? Mumtoz adabiyotimizda “o’t” (olov, alanga) obrazi juda ko’p uchraydi. Buni biz hazrat Navoiy ijodida, Lutfiy, Ogahiy ijodida va ulardan oldin yashab o’tgan tasavvuf yo’nalishidagi otashnafas shoirlar ijodida uchratish mumkin.

Abduvali Qutbiddin olamni tasvirlar orqali ilg’ab, uning jilvagar manzaralarini chizishga intiladi. Shu bois she’rning ifoda uslubi-falsafiy mushoxada, metamorfazalarga ulanib tovlanadi, o’quvchini sirli va sehrlil ma’vo sari parvoz qilishga chorlaydi.

Qor gulxani...
Big’illab qaynayotgan chovg’un...
Bog’otlarda hakalab yurgan qish...
Qor chaqmog’i...
Etagi kuygan izg’irish...
Qor bo’roni...
O’yin tushayotgan ayol...
Charx urib... Charx urib...
Charx urib... [1.82]

“Tasavvur lahzalari” she’riy turkumidan olingan ushbu parchada shoir qish manzaralarini shunday metafora qilihga uringanki, unda bir qarashdagi muayyan manzarani, shoir maqsad qilgan badiiy g’oyani anglab olish juda qiyin. Ammo, “Tasavvur lahzalari” she’rini to’la o’qib, unda xalqning turmush tarzi, achchiq hayoti haqida hikoya kabi bir tasvir namoyon bo’ladi. Shoir hali o’zi ham tushinib ulgurmagan hayotiy, ijtimoiy manzaralarni shu kabi noreal tasvir bilan ifodalaydi.

Badiiy matn-badiiy asar mazmunini ifodalagan, funksional jihatdan tugallangan, tilning tasvir imkoniytalari asosida shakllangan, o’zida turli uslub ko’rinishlarini muallifning badiiy imkoniyatiga ko’ra erkin jamlay oladigan, tinglovchi yoki o’quvchiga estetik zavq berish, ta’sir etish xususiyatiga ega bo’lgan go’yat murakkab butunlik hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, Abduvali Qutbiddin she’riyatiga va til xususiyatlariga nazar tashlasak, uining asarlari ham an’anaviy uslubda, ham modernizm yo’nalishida bitilganini kuzatishimiz mumkin. Abduvali Qutbiddinning zamonaviy (modern) yo’nalishda yozgan ko’pgina she’rlari safdoshlari Aziz Said, Faxriyor, Bahrom Ro’zimuhammad kabi shoirlar ijodiga hamohang. Shoirning sof o’zbekcha so’zlarni mohirona qo’llashi, ularga yangi-yangi ma’nolar yuklashi, shiddatli hukmlar chiqarishi, betakror ifodalar, tashbehlar yaratishi o’zbek adabiyotida, o’zbek she’riyatida o’ziga xos o’ringa egashoirlardan ekanligini ko’rsatadi. Uning she’riy asarlarini adabiyot atalmish bo’stoning so’lmaschechaklariga mengzasak adashmaymiz. Abduvali Qutbiddin she’rlarini to’g’ri kelgan kitobxon o’qibtushunishi qiyin. Uning she’rlaridagi mavhumlik, dramatism, tragizm ontologik, g’ayrihuuriylik tushunchalarini faqat adabiyotshunoslik darg’alarigina har tomonlama, to’laqonli tahlil qila oladi. She’rlarida dialektik unsurlardan mohirona foydalanib so’z jozibasini, qadr-qimmatini oshirishgaharakat qilgan, ijodining dastlabki namunalaridanoq ustozlar e’tirofiga sazovor bo’lgan shoirning biro’zini noo’rin qo’llaganini uchratmadim.

O’ylaymanki, kelgusida Abduvali Qutbiddin ijodining ochilmagan qirralariochiladi, keng kitobxonlar orasida shov-shuvga sazovor bo’ladigan asarlar, ilmiy va publisistik maqolalar hali ko’p yoziladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduvali Qutbiddin. Baxtli yil – Toshkent. G’afur G’ulom .1991.-B.136
2. Abduvali Qutbiddin. Xayol kechasi.-Toshkent. Yozuvchi.1994.-B.32
3. Marufjon Yo’ldoshev .Badiiy matn lingvopoetikasi.-Toshkent. Fan.2008
4. O’zbek tilining izohli lug’ati.-Toshkent. O’zbekiston milliy ensiklopediyasi . 4-jild.-B608
5. A. Qutbiddin “Nayson” T.G’. G’ulom nashriyoti. – 1988 – B. 4
6. A. Qutbiddin “She’rlar” kitobi so’z boshisi Ibrohim G’ofurov “Tafakkur shakllari” jurnali. – B. 4